

ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ МӘНІ

Рағатова М.О., Шегенова Ж.Н.,

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты, Қостанай қ.

Әр тұлғаны дұрыс тәрбиелеу мәдениетті, әлеуметтік белсенді, заңға бағынатын және заңды сыйлайтын қоғамды қорғау әкеледі. Қазіргі таңда, құқықтық тәрбие мәселесі жалпы мемлекеттік міндеттердің біріне айналғанын аңғаруға болады. Себебі, халықтың құқықтық тәрбиесі құқықтық мемлекетті құруда үлкен әсерін тигізетіні сөзсіз. Ал Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары /1; 4/.

Құқықтық тәрбие сан қырлы күрделі процесс, бұл жалпы және арнаулы шаралардың тұтас бір жүйесін қамтиды. Жастарды қоғамдық пайдалы тәртіпке, құқықтық санаға негізделген әлеуметтік белсенділікке жетуін қамтамасыз ету мемлекеттік бағдарламалардың басты мақсаты болуы тиіс. Жастық шақтың басты белгісі – адамның жаны мен тәнінің сапалық, сандық жағынан елеулі өзгерістерге түсуінде. Осы жаста адамның қоғамдық белсенділігі артады, сана-сезімі өседі, психикасы шындалып, нығая түседі. Ол қоғамнан өз орнын табуға тырысады, өзін қоршаған ортаға сын көзбен қарай бастайды. Бұл жастағыларда өзін-өзі бағалауға ынталану, рухани өмірге қызығу, қоғам мен жеке бас турасындағы ойлар адамгершілік идеялар кемеліне келе бастайды. Осы кезде мұның өзі адамның күшті, епті, ширақ, оңтайлы болып өсуіне және оның түрлі әдіс-тәсілдерді, арнаулы құқықтық ережелерді бұзбай, кедергілерді жеңіп үйренуімен де тығыз байланысты.

Құқықтық мемлекеттің негізгі атқаратын қызметі қоғамдық өмірдің барлық салаларын заң, әділетті құқық нормасымен ретке келтіру, басқару, қызмет көрсету салаларында заң талаптарын басты басшылыққа ала отырып, адам, қоғам, мемлекет мүддесіне адал қызмет атқару болып табылады. Өйткені, құқықтық норма – әділет жолы, адам, қоғам, мемлекет мүддесінің үйлестірушісі, заңдылық пен демократияның даму негізі. Осыған орай Президент дәрісінде Қазақстанның өркендеуі, гүлденуі, дүниежүзінде алдыңғы қатарлы мемлекет санатында көрінуі үшін құқықтық сауаттылықты, тәрбиені, сананы же-тілдіру қажеттілігіне басты назар аударылғаны баршаға аян. Өйткені, еліміздің әрбір азаматы өз құқығын, бостандықтарын, міндеттерін білуі тиіс, әрбір азамат құқық нормаларын, заңдылық талаптарын берік ұстануы керек. Сонда ғана мемлекетіміз саяси, экономикалық, әлеуметтік тұрғыдан дамып, тәртіп нығаяды.

Құқықтық сана, құқықтық мәдениет және құқықтық тәрбие әрбір азаматтың қалыптасуының, өсіп-жетілуінің басты қағидасына айналуы тиіс.

Адамның санасындағы тәрбиелік норманың нығайуы құқықтық сананың орнығуына әкеледі. Бұл жағдайда тәрбие процесс ретінде құрал болса, нәтиже ретінде сана мақсатқа айналады.

Құқықтық тәрбие өз алдына жеке тұлғаның бойында құқықтық мәдениетті, құқықтық сананы, құқықтық тәртіпті қалыптастырудағы мақсатты, ұйымдасқан және жүйелі түрдегі әсер ету болып табылады.

"Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың хас жауы" деп данышпан Әл-Фараби айтып кеткендей, білім берумен тәрбие қатар жүруі тиіс. Соның ішінде, дұрыс құқықтық тәрбие беру қоғамдағы көптеген келеңсіз жағдайлардың алдын алуға, тіпті жоюға септігін тигізеді. Атап айтар болсақ, өз құқықтарының бұзылуына жол бермеу, қылмыстардың алдын алу, құқықтық нигилизмді жою және т.б.

Құқықтық тәрбие өз алдына жеке тұлғаның бойында құқықтық мәдениетті, құқықтық сананы, құқықтық тәртіпті қалыптастырудағы мақсатты, ұйымдасқан және жүйелі түрдегі әсер ету болып табылады.

Құқықтық тәрбие қалай берілуі керек деген сұраққа жауап берместен бұрын "құқықтық тәрбие" ұғымына тоқталып кетсек.

Құқық тәрбие – бұл мемлекеттің, қоғамдық бірлестіктердің, әлеуметтік топтардың, жалпы қоғамның құқықтық сана мен құқықтық мәдениетті қалыптастыру мен жетілдіру жөніндегі мақсатты бағытталған жүйелі қызметі.

Ол құқықтық оқытуға тікелей байланысты. Тәрбиелік оқыту жалпы тұлғаны рухани қалыптастыру үдерісінің бөлігі болып табылады. Құқықтық тәрбиелеу өзектілігі қазақстандық қоғам дамуының қазіргі жағдайымен, проблемаларымен және міндеттерімен анықталады. Құқықтық тәрбие өзіндік мақсаттарға, оларға жету тәсілдерінің ерекшеліктеріне және ұйымдастырушылық формаларына ие. Құқықтық мінез-құлықты, соның ішінде жас азаматтың құқықтық белсенділігін құқықтық тәрбиенің стратегиялық мақсаты деп қарастыруға болады.

Құқықтық тәрбиенің мақсаты – тұлғаның бойында құқықтық мәдениет пен құқықтық әрекет қалыптастырып, оларды құқықтық заңдылық талаптарын түсінуге әрі мойындауға баулу. Яғни тікелей мақсат – құқықтық мәдениет деңгейін көтеру және құқықтық нигилизмнің алдын алу болып табылады.

Құқықтық тәрбиенің құралдарына құқықтық тәрбие беру мақсатына жету үшін қолданылатын материалдық қайнар көздер жатады. Оларға құқықтық актлер, заң әдебиеттері және т.б. жатқызуға болады.

Заңгер ғалымдар Ғ. Сапарғалиев және А. Ибраева өз еңбектерінде: «Тұлғаның құқықтық мәдениеті – құқықты білу, ұғыну (түсіну) және құрметтеуден тұрады. Ал мұның өзі құқықтық ұйғарымдарды жете түсініп барып орындаудан білінеді (көрінеді)» – деп атап көрсеткен /2; 198/.

Көптеген зерттеушілердің пікірінше, Қазақстанның Конституциясы әлемдегі жалпы адамзаттық құндылықтарды дәріптейтін ең үздік 50 конституцияның бірі болып саналады екен. «Жеке тұлғаның құқықтық мәдениеті жөнінде, әсіресе мыналарды баса көрсетуге болады: біріншіден, кез-келген азамат өзінің құқығын, бостандығы мен міндетін анық түсінуі әрі оны бағамдап, парықтай білуі, екіншіден, осыларды мүмкіндігінше, іс жүзінде, өз өмір тәжірибесінде пайдалана алуы тиіс» /2; 191/. Осыған орай елбасы өз сөзінде «Қазақстанның өркендеуі, гүлденуі, дүниежүзінде алдыңғы қатарлы мемлекет санатында көрінуі үшін құқықтық сауаттылықты, тәрбиені, сананы жетілдіру қажеттілігі туралы» айтып өткен болатын. Құқықтық сана, құқықтық мәдениет және құқықтық тәрбие әрбір азаматтың қалыптасуының, өсіп-жетілуінің басты қағидасына айналуы тиіс. Құқықтық тәрбие беруде ең алдымен мына жағдайларды ескерген жөн:

Құқықтық тәрбие негізі отбасынан басталады. Оқушылардың тәртіп бұзуының бір жағы отбасындағы тәрбиенің ақсауында жатыр. Бізде отбасы әр қилы: маскүнемдікпен күн өткізетін, ұрыс-керістен көз ашпайтын, басқалардың, мемлекеттің есебінен арам жолға барып қалғысы келетін отбасылар бар. Осындай отбасында өскен баланың оқуға, еңбекке қалай қарайтыны өз-өзінен түсінікті емес пе? Мұндай отбасында тербиеленген бала өзіміз болса, қылмыс жасауға бір табан жақын тұрады /3, 163/.

Жастарды құқықтық сауаттылыққа тәрбиелеу – олардың қылмысқа ұрынбауына, өздігінен өмірдегі мәселелерді шешуде дұрыс шешім қабылдауына, келеңсіз, жағымсыз жағдайлардан тартынуына, қоғамға пайдалы іспен шұғылдануларына жәрдемдеседі. Құқықтық тәрбиені ұстаздар қауымы ата-аналармен, құқық қорғау органдары қызметкерлерімен, салауаттылық және денсаулық сақтау мекемелерімен, спорттық ұйымдармен, қоғамдық бірлестіктермен бірлесіп, тәрбиенің өзге түрлерімен байланыстырып жүйелі жүргізер болса, нәтижелі болмақ. Құқықтық мәселелерді сөз ету, оны тыңдаушысына жеткізіп бере білу аса қиын өнер. Бұған тек қана білімді болу жеткіліксіз, сонымен бірге тәжірибелі, көпті көрген, адамдардың жүрегіне барар кілтті таба білер тәрбиеші болу маңызды. Оқушылардың мектептегі өмірі тұлғаның азаматтық қалыптасуының шешуші кезеңі болып табылады. Осы жылдары адамгершілігі, дүниетанымы, сенімдері, ұжымшылдығы, тәртіптілігі, өзіне және басқаға талап қоюы, адалдығы мен шыншылдығы, қайырымдылығы мен ұстамдылығы, жігерлілігі мен батылдығы қалыптасады. Бұлардың мазмұнына мемлекет заңдары және қоғамда өмір сүру

ерекшеліктерін құрметтеу, қоғам заңдылықтарын бұзуға төзімсіздік, қоғамдық тәртіпті сақтау да енеді.

Мемлекет және қоғам өмірінің құқықтық негізін бекіту процесі төмендегідей маңызды шараларды жүзеге асыруды қажет етеді:

– заңнамаларды үздіксіз жетілдіру;

– заңның орындалуын қадағалау;

– қоғамдық тәртіп орнатуға әрбір азаматтың қатынасуы. Бұдан заңдылық пен құқықтық тәртіптің бекітілуіне қамқорлық тікелей мемлекет мойнында болу қажеттігі шығады.

Жалпы заман талабына сай келетін құқықтық сауаттылықты, құқықтық білім мен құқықтық сана-сезім мемлекетіміздің өркендеуінің құқықтық мемлекетті орнықтырудың алғы шарты екендігін әрбір азамат білуі тиіс.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана: Елорда, 2014. – 56 б.

2 Сапарғалиев Ғ., Ибраева А.С. Мемлекет және құқық теориясы: Оқулық. – Астана: Фолиант, 2007. – 336 б.

3 Искакова, Г.Қ. Қазақстан Республикасындағы адам құқығы: оқу құралы кәсіптік бастауыш және орта білім беру ұйымдарына ұсынады / Г.Қ. Искакова, Н.С. Ғазизова, А.Б. Сембаева. – Астана: Фолиант, 2008. – 296 б.

ПАТРИОТИЗМ В СОВРЕМЕННОМ ВУЗЕ

Рахметова А.Б.,

Аркалыкский государственный педагогический институт им. БІ. Алтынсарина

Патриотическое воспитание объективно является и признано государством ключевым направлением в воспитании молодого поколения граждан Республики Казахстан, призванным обеспечить формирование личности высокопатриотичной, верной Отчеству, способной к реализации задач поступательного развития страны.

Приоритетность и значимость патриотического воспитания в вузе обусловлены тем, что именно эта сфера воспитательной работы предусматривает формирование у студентов прочных гражданских позиции и мировоззренческих ориентаций, обеспечивающих продуктивную жизнь и деятельность молодого гражданина Республики Казахстан в условиях современного демократического общества.

Воспитательная функция патриотической работы со студентами проявляется по мере включения их в посильную и доступную общественно-гражданскую деятельность. Именно в ней происходит формирование у студентов таких чувств высшего порядка, как патриотизм и интернационализм, а также высоких качеств: чувство привязанности к тем местам, где человек родился и вырос; уважительное отношение к родному языку; забота об интересах Родины; гордость за ее социальные и культурные достижения; отстаивание ее свободы и независимости; уважительное отношение к историческому прошлому Республики Казахстан и унаследованным от него традициям; стремление посвящать свой труд, силы и способности расцвету Отчизны.

Воспитание имеет целью выработать в человеке качества воина. Это достигается привитием убеждения в том, что преданность семье, народу, Родине, уважение к старшим, соблюдение законов, обычаев и традиций неразрывно связаны с личным благополучием. Что забота об общественном благе является жизненной необходимостью и духовной потребностью. Что только правильное отношение к общественным нуждам награждается общественным благополучием. Процветание нашей страны, решение ряда проблем в жизни страны во многом зависит от уровня развития гражданского общества, формирования высокого